

Cilt VII

Nisan 1930

Sayı III

DARÜLFÜNUN
EDEBİYAT FAKÜLTESİ
MECMUASI

Felsefe, İctimaiyat, Tarih, Coğrafya, Edebiyat.

İki ayda bir neşrolunur

BU SAYIDA:

MAKALELER .

İzmir civarının bünyesine ait tetkikler E. Chaput ve İbrahim Haklı	Sahife 161-183
Kır evlerinin coğrafyası, A. Macit	184-227

COĞRAFİ NOTLAR.

XIX ve XX inci asırlarda kıt'alar arasında muhaceret A. Macit	228-232
---	---------

BİBLİOGRAFYA.

Géographie Universelle külliyyatı: Orta ve Cenubi Amerika, A. M.	233-237
---	---------

COĞRAFİ HAREKETLER.

Asyanın tarihten evvelki coğrafyasına ait malumat, A. M.	238-240
---	---------

İstanbul — Şehzadebaşı
Evkaf Matbaası
1930

BİBLOGRAFYA

1. — Sorre (Max) Meksika, Orta Amerika. Pariste Armand Colin kütüphanesi 1928 in-8° IV+236 sahife, 49 harita ve karton, metin harici renkli bir harita, metin harici 93 fotoğraf. (Umumî Coğrafya, géographie universelle publiée sous la direction de P. Vidal de la Blache et L. Gallois) Cilt XIV.

II. — Denis (p.) Cenubî Amerika. Birinci kısım (218 sahife 36 harita ve karton, metin harici 64 fotografi). İkinci kısım, in-4, IV+268 sahife 1:27 500 000 mikyasında metin harici renkli bir harita, 53 harita ve karton, metin harici 48 resim. Pariste Armand Colin kütüphanesi 1927 (Umumî Coğrafya. Géographie universelle publiée sous la direction de P. Vidal de la Blache et L. Gallois) Cilt XV.

1

Meksika, Orta Amerika

Armand Colin Kütüphanesinin himmetile peyderpi intişar etmekte olan Géographie universelle in latin Amerikasına ait olan ciltleri de elimizdedir. Külliyyatın XIV inci cildini teşkil eden Meksika ve Orta Amerikayı, ve Orta Amerika memleketlerinin Pasifikten ayırdığı Amerika Akdenizinin Adalarını yazmak vazifesi Mr Max Sorre a tahmil edilmiştir.

Acaba Mr Sorre mevzuunu hangi bir tertip dahilinde tesbit ve bu mevzuu ne gibi esaslara dayanarak inkişaf ettirmiştir. Bir kerre müellifin, külliyyatın intişar eden diğer ciltlerinde takip edilen umumî plana tabi olduğunu görüyoruz. Mumaileyh evvelâ hem ada ve hem de kontinan teşkil eden bu toprakları birbirine yaklaştıran vasıfları aydınlığa çıkarmağa çalışmıştır. Antilles ler denizi ve Meksika körfezi diplerinin teşkil ettiği bu Amerika Akdenizini kısaca anlatan Sorre bilhassa jeofizikin bu Akdeniz kıyıları ile Avrupa Akdenizi kıyılarını birbirine akraba yapan ve "bir ailenin evlatları," kokusunu veren umumî vakıaları (seviye farklarının tesirleri, parçalanmağa olan eski temayül, musirrane devam eden ademi istikrar, Garptan Şarka müteveccih arızaların tefevvuku) üzerinde fazla ısrar etmiştir. İklimin ve canlı alemin tetkiki Mr Sorre a esaslı diğer bazı hakikatlar da öğretmiş ve iklimî, nebatî ve içtimai noktai nazardan bu toprakların heyet umumiyesinin Cenup damgasını taşıdıklarını görmesine, ve bu topraklarda pek

barizi olmakla beraber tenevvüü de hiç bir suretle izale etmeyen umumî bir beraberlik kokusu hissetmesine müsaade etmiştir; Mr Sorre un buraların nüfuslanması esnasında hariçten gelüp birbirleriyle tesalüp eden muhtelif tesirlerde bir ispanyol izi görmesi de yine aynı tetkikin bir neticesidir. Bu umumî taslağı çizdikten sonra müellif tasvir ve tavsif edeceği topraklarda gördüğü tabiî mıntıkaların izahına evvelâ Meksikadan başlıyor (Sahife 18-82); Mr Sorre evvelâ memlekette, bünyenin derin izlerinin, iklimler mekanizmesinin (meselâ Meksikada bir yağ ve bir de kuru Meksika vardır), ve nebatatın tevezzüünün, tarihî tekâmülü nasıl hazırlandığını ve yürüttüğünü ve memleketin muhtelif parçalarının aynı zamanda ve birbirlerine muvazi olarak tekâmül etmelerine nasıl hail teşkil ettiğini göstermeğe çalışmıştır. Badehu daha derin teferruata giren müellif, bize Meksika paysage larının birbirine zıttolan çehrelerini tanıtıyor: Şimali Garbinin ve Vasatın çöl ve yaylaları, Şarkın ve Cenubun dağları ve alçak ovaları; ve bu zıddiyetlerin Meksikada nasıl hemahenk bir reviş aldıklarını ve bir tevazün husule “ kabiliyet ve maluliyetlerin,, getirdiklerini arıyor. Müellife göre bu memleket pek eski bir mazinin yükünü taşımaktadır, daha modern hayatı kabul etmemiştir, ve ancak bir millet taslağıdır. Millî bir ekonomi yaratmak, teşebbüsleri millileştirmek ve tamamen Meksikalılık gayelerini istihtaf eden bir istikamete çevirebilmek için büyük gayretler sarfetmek lazımdır, ancak mesele pek karışık ve nazik olduğu için dikkat ve itina lâzımdır. Orta Amerika devletlerinden (sahife 82—148) aynı gayreti isteyemeyiz. İspanya hakimiyeti altındaki Guatemala kaptanlığı gibi müşterek bir mazinin hatırası, taksime uğramış menfaatlar, müşterek millî arzular üzerine müesses bir Orta Amerikalılık duygusunun devam edegelmesine rağmen altısı cumhuriyet, bir Biritanya müstemlekesi ve diğeri Amerikanın dairei selâhi yetine girmiş biri toprak (enclawe) olmak üzere sekiz parçaya ayrılmıştır. Memleketin bünyevî parçeparçeliliği, Atlantik ve Pasifik nahiyelerin irae ettiği tezat, mutavassıt rolünü oynayan büyük yaylaların mevcudiyeti, yerli ırkların medeniyetlerindeki farklarile ölkenin keşf ve fethinde dahi görülen farklar hiç olmazsa kısmen Orta Amerika memleketlerinin bugünkü halini ve birbirlerine nazaran gayri müsavi bir surette yürüyen inkişafı izaha yardım edici dirler. Müellif üç fasılda (VI ila VIII) bu mıntakanın muhtelif hükûmetlerini ayrı ayrı tetkik haddesinden geçirmektedir. Cenubunda Dairon körfezinin Orta Amerikayı, Cenubî Amerikadan ayırdığı Panama kanalının mükemmel olan bir tetkikinden sonra (sahife 142-148) M. Sorre mevzuunun son kısmına başlamakta ve Antiller âlemile meşgul olmaktadır. Müellifin

bu âlemi tetkik eder iken pek haklı olarak evvelâ nazarı dikkate aldığı şey buraların insanları çekmekte (muhacirleri) gösterdiği pek kuvvetli cazibe hassasıdır; buradaki etnik ve siyasî tenevvülerin membalarını ortaya döktükten sonra M. Sorre un Şimalî Amerika tesirine maruz kalışdaki benzeyiş ile beyinlerindeki akrabalık büsbütün tebarüz eden büyük Antilleri (Kuba, Haiti Porto Rico) aynı bir faslın çerçivesi içine soktuğunu görüyoruz. Müellif Jamaik ve küçük Antillerin (Bermüd lerde dahil) tetkikile mevzuuna nihayet vermektedir. Bir iki sahife tutan netice (sahife 215-222) Orta Amerika memleketlerinin cihanın büyük yolları üzerinde işgal ettikleri mevkiin ehemmiyetini meydana koymağa kâfi gelmiştir. M. Sorre Birleşmiş Amerika Devletlerinin Panama geçidi ve caddeleri üzerindeki nüfuzunu gösterdikten sonra tahaddüs eden bu yeni vaziyet dolayısıyla bu Amerika Akdeniz sahilleri mukatteratının maruz kaldığı yeni veçheyi izah etmektedir.

Vakıalar, rakamlar, fikirler ile dolu olan bu eser hakikaten coğrafi bir konsepsion ile yazılmıştır. Eser ile yekvücut bir küll teşkiletmiş demek olan mükemmel resimler ve haritalar, bahisleri izah eden, temamlayan birer amil, her an aydınlatan ve canlandıran bir projektördür, cildi birdefa karıştırmak yeni coğrafyanın aldığı istikamet, büründüğü yeni kıyafeti en az coğrafyacı olanlara bile anlatmağa kâfidir.

II

Cenubî Amerika

Müellif, Cenubî Amerika kıt'asının yer yüzünün hali hazırında işgal ettiği mevkii pek güzel bir surette gösterdikten sonra (sahife 1-5) kıtanın umumî heyetine ait tetkikata geçiyor; M. Denis'nin bu tetkiki bize Cenubî Amerikanın umumî hatlarını tebarüz ettiriyor. Yerli ahali hakkında pek muhtasar bir malumattan sonra müellifin beyazlar kolonizasyonunun bu otoktonlar "autochtone", üzerine yaptığı tesirleri meydana çıkarmağa çalıştığını ve muvaffakta olduğunu görüyoruz. Bu vasi mevzuu çizmek ve kıt'adaki hemen meşgul olmağa başlayacağı hükûmet veya hükûmet guruplarının yerleştiği umumî kadroları resmetmek için müellife 5 sahife kâfi gelmiştir.

M. P. Denis eserinde Cenubî Amerikanın medarî kısmına tahsis ettiği sahifelerde, toprağının altı ve üstündeki servet membalarına daha pekaz dokunulmuş olan Guyane lara verdiği yer pek azdır (sahife 82-87), bilâkis Brésilya burada layık olduğu derecede tetkik edilmiştir (sahife 82-204). Bize göre Brésilya tetkikini teşkil eden pek mühim ve

kıymettar fasıllar içinde “Brésilyanın müteaddit mıntakalarından bahis VI-XI inci fasıllar,,en orijinal olan XII inci bağlama “conclusion,,faslıdır. Bu fasılda müellif dahilî kuvvetli bir muhaceret cereyanının Brésilya ahalisinin bütün muhtelif unsurlarını nasıl kavradığını ve bu halin başlıca istihsal ocaklarının müstakillğine rağmen iktisadî hakiki bir birliği de teyit eden millî bir vahtedin teşkiline nasıl yardım ettiğini pek kuvvetli bir surette göstermiştir.

Eserinin hemen başlarında(sahife7-8)P.Denis tetkik ettiği kontinanda Garpten Şarka doğru tevali eden tulani üç nahiye'nin mevcudiyetini haber vermiştir: Andlar nahiyesi, vasi bir alçak ovalar nahiyesi, Guyane ve Brésilya yaylaları. XV inci cildin birinci kısmında (21 inci kitap) bu nahiyeler içinde en Şarkısı olanını ve mutavassıt nahiye'nin mühim bir kısmı olan Amazonya'nın heyeti umumiyesini tetkikten sonra müellif bu aynı cildin ikinci kısmında (22 inci kitap) alçak ovalar nahiyesinin Şimal ve Cenup kanatlarıyla-Şimalde llanos ve Cenupta pampa ve kıt'anın göbeği demek olan alçak ovalar ile Pasifik Okyanosu arasında aşılmaz duvarlarını yükseltmiş olan “Cordillére des Andes,, Andlarla meşgul olmaktadır.

Monsieur P. Denis evvelâ Andların, Şimali-Şarkıye ve Şarka şubelenen ve Venezüella'nın Şimalini 1200 kilometre imtidadında katteden venihayet Trinité adasının karşısındaki Paria yarım adasında nihayet bulan Şarkî kolu ile-yani hispano américain cumhuriyetinin And kısmıyla-meşgul olmaktadır; Andların bu kısmı ile Guyan massifi çerçevesi arasına yerleşmiş olan llanos un da tarif ve barizi sıfatlarını izah eden müellifin nihayet And memleketlerine yani Pasifik Okyanusuna sahildar olan hükûmetlere (Kolombiya, Ekuatör), Pérou, (Chili) Şili ve 1883—1879 muharebesinin sahilî distriklerini Şiliye verdiği Bolyvya yüksek yaylasına sarıldığını görüyoruz. M. P. Denis Kolombiyanın Şarkî büyük ovalarının llanoslarla nasıl irtibat peyda ettiğini (sahife 260-262) ve Andlardan Guapore ve Paraguay a kadar 500-600 kilometrelik bir genişlik ile Bolivya ova ve yaylalarının Amazonya ile Rio de la Plata memleketleri arasında nasıl bir intikal sahası vazifesini gördüklerini anlatmakla bundan evvelki tavsiflerini tamamlamış oluyor (sahife 332 - 338). Bütün bunlar mütevaliyen M. Denis nin eserinin dördüncü kısmında tasvir ve tavsif olunmuştur. Argentine cumhuriyeti gerek Şimalî kısmısında ve gerekse Patagonyada kıt'anın dağlar mudiliyyetine merbutiyeti gayri kabili inkâr olan—Şili bu mudil teşekkülün Andlar kısmına maliktir—silsile ve yaylalara malik olduğundan dolaydırki müellif biraz yukarıda söylediğim gibi eserinin bütün dördüncü parçasını dolduran bu kısmın izahatına bu cumhuriyetten başlamıştır. Garbin dağlık kı-

sımları tetkik edildikten sonradır ki ovalar veya pampaların , badehu sierraların ve nihayet Arjantin Mezopotamyasının ve bu Mezopotamyayı çerçiveleyen nehirlerin tetkikine geçilmiştir. Platanın diğer iki cumhuriyeti , Paraguay ve Uruguay de nihayet tetkik haddesine girmiştir; müellif bunların tetkikile Cenubî Amerikanın muhtelif hükûmetlerinin, evvelâ pek tabîî olarak Brésilyadan başlayan tarif ve tavsiflerini tamamlamış oluyor .

Eser görüldüğü veçüzere pek mahirane olarak tertip edilmiştir; fazla olarak eser pek fasih pek sıhhatlıdır. Kıymetli istatistik malumatı vardır. Kemali dikkatle seçilmiş olan bir bibliografya daha derin ve daha şümüllü tetkikat için zemin hazırlamıştır . Bu eserin vaktıyla Elisée Reclus tarafından Cenubî Amerikaya tahsis olunan kıymetli ciltlerden baştan başa temām ile farklı olduğunu söylemek zannederimki fazladır; biliyoruzki bugün coğrafya 1876, 1894 seneleri coğrafyasından pek başka türlüdür, artık sadece tasvirî ve tavsifî değil temām ile ilmîdir. Géographie générale'lin XV inci cildini süsleyen harita, şema, resim ve tablolar da eser kadar kıymettardır. Adeta diyebilirizki birbirlerini tamamlamaktadırlar . Zaten bu günkü coğrafya konsepsiyonuna göre temām ile bir müşahede ilmi olan coğrafyada resmin ve şemanın mevkii hemen harita kadar mühimdir.

A. M.